

RAFAEL MARQUINA

L'INICI DEL DISSENY A BARCELONA

per Pilar Vélez

Qui no ha fet servir alguna vegada, si no cada dia, les probablement millors setrilleres que s'han inventat mai? Sense dir-ne res més ni tenir necessitat de veure'n una imatge, segur que molts lectors han endevinat que parlem de les setrilleres dissenyades per Rafael Marquina (1921-2013) l'any 1961.

Quants cops no ens han ofert per amanir un plat unes setrilleres olioses, llefiscoses, que llisquen entre els dits i sempre estan enganxifoses? Que són de color mel o verd o bordeus i no deixen apreciar la qualitat de l'oli i el vinagre...

Fa poc més de mig segle Rafael Marquina va concebre, dissenyar i produir les primeres setrilleres amb sistema antidegoteig, un disseny la forma del qual respon plenament a la seva funció, sense afegits, ni estilitzacions, ni res de superflu, esdevingut avui una icona internacional del disseny del segle XX, un clar exponent del seu temps, una referència clau del disseny català. Una de les peces més representatives del seu temps.

Ara que només fa uns quants mesos que Rafael Marquina ens va deixar, a noranta-dos anys, voldríem dedicar-li aquestes ratlles com a homenatge a uns dels homes que formen part del grup dels capdavanters del disseny industrial al país, i que també havia estat en alguna ocasió col·laborador de «Serra d'Or».

Marquina i els inicis del disseny industrial

Rafael Marquina havia estudiat arquitectura just després de la guerra, però en ser expulsat per motius polítics no va poder acabar del tot la carrera i decidí dedicar-se a l'interiorisme. Admirador del Moviment Modern, era naturalment contrari al gust imperant representat pel denominat «estilo remordimiento», símbol d'una postguerra grisa i dictatorial.

En aquella etapa difícil, tronada i escleròtica, com comentava l'any 1986 en un text sobre els vint-i-cinc anys dels premis ADIFAD un altre dels grans capdavanters del disseny català, André Ricard, tot intent de

renovació era sospitós per a l'autoritat, reunir-se era sinònim de fer un complot, i pensar lliurement era conspirar. En aquest marc sociocultural, l'interès pel disseny i per la professió de dissenyador era quelcom que gairebé podia ser titllat de rebel·lia. La voluntat frustrada de crear una institució dedicada al disseny, l'IDIB (Institut de Disseny de Barcelona), atesa la denegació del permís del govern civil, portà a l'estratègia d'integrar-se en el FAD (Foment de les Arts Decoratives) com una nova secció de Disseny, de manera que el govern no podria dir-hi res i potser ni se n'assabentaria. I així fou.

El 16 de març del 1960, en els locals del FAD a la Cúpula del Coliseum, es fundà l'ADIFAD, Agrupació de Disseny Industrial del FAD, sota la presidència de l'arquitecte Antoni de Moragas —un dels principals impulsors. També es crearen uns premis anuals, els Premis Delta, inspirats en el Compasso d'Oro que es concedia a Itàlia i el Signe d'Or de Bèlgica, i de seguida l'ADIFAD fou membre de l'ICSID (International Council of Societies of Industrial Design) i participà en el segon Congrés que tingué lloc a Venècia l'any 1962. Per aquest motiu, alguns membres catalans van projectar una sèrie d'objectes per poder mostrar al món l'orientació del disseny català, tot just iniciat el seu camí mentre acabava de definir-se sobre què era o no era o què havia de ser.

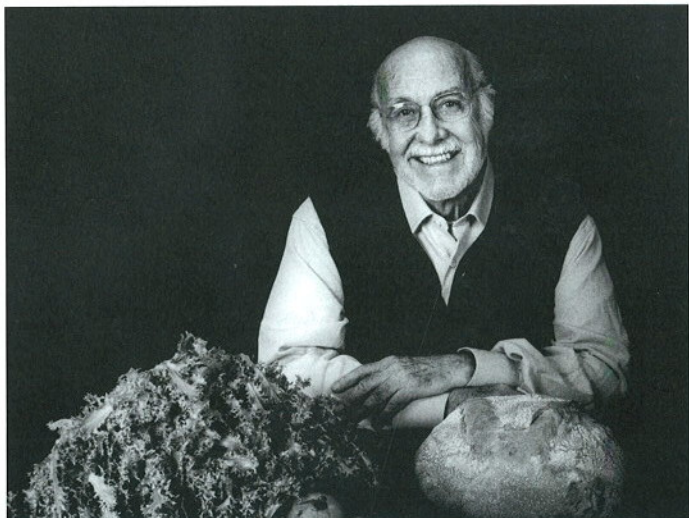
Fou aleshores quan Marquina —que havia de ser vocal de la junta de l'ADIFAD del 1964 al 1967, sent-ne president A. de Moragas, amb qui va col·laborar en alguns projectes— es proposà de dissenyar unes setrilleres, que li valgueren un dels primers quinze premis Delta d'Or de l'ADIFAD 1961.

A la recerca d'unes setrilleres antidegoteig

Marquina es proposà tot un repte, mirant de trobar una solució definitiva al degoteig habitual de l'oli en les setrilleres corrents fins aleshores, per impedir que regalimés i ho empastifés tot, des dels dits fins al marbre

Rafael Marquina (1921-2013), un dels capdavanters del disseny industrial al país.
(Foto: Colita / arxiu familiar Marquina)

Els setrills de Marquina, en el disseny primitiu de 1961.

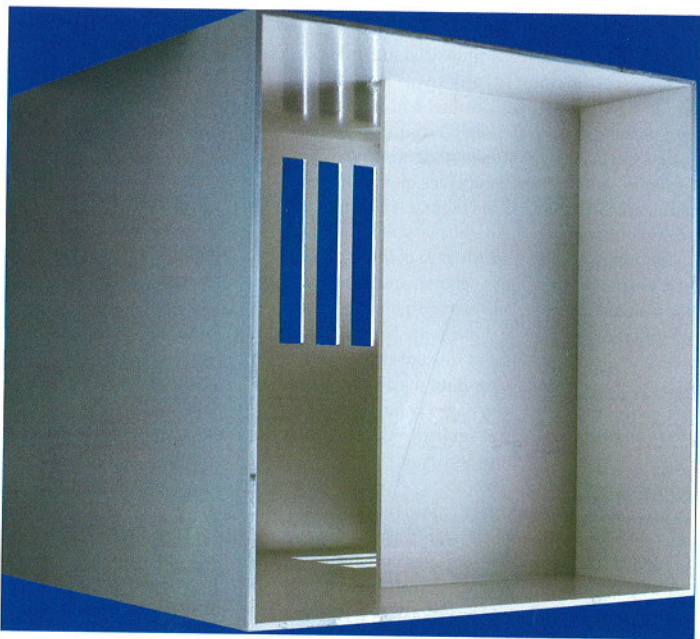

La forma més divulgada dels setrills de Marquina, una icona del disseny industrial del segle XX.

Els setrills industrialitzats per Nani Marquina el 1999.

Una escultura de Rafael Marquina a l'exposició a Vinçon l'any 2000.

o el prestatge de la cuina o les estovalles de la taula. Tot amb el record ben present de quan era nen i a taula era difícil de fer servir el setrill poc o molt oliós, malgrat el platet protector de sota, també irremissiblement oliós, amb les consegüents taques a les estovalles quan no es feien servir bé i, tot seguit, un bolet com a toc d'atenció.

La seva observació, l'estudi i l'assaig treballant amb artesans del vidre, provant-ne d'industrials ja existents, etc., el menà a dissenyar finalment uns recipients d'una forma que no tenia res a veure amb els models habituals, sense nansa, sense tapa i sense suport addicional. Un sol cos de vidre, de forma cònica, més un broc i tap alhora, a manera de pipeta de laboratori, tot això permetia l'ús fàcil i net de les setrilleres, a la cuina i a taula. Un nou concepte i una nova forma. Per primera vegada es podia amanir un plat sense embrutar-se ni la setrillera ni el comensal. O, dit d'una altra manera: Inspirades en certs objectes de laboratori contenedors de líquids, els setrills són una mena de simbiosi d'un matràs i una pipeta transparents que, units, garanteixen l'antidegoteig, permetent veure l'interior del recipient i saber si es tracta d'oli o vinagre i

quant en queda. A més, són d'una gran estabilitat i no necessiten cap mena de base. Cal dir, per a ser justos, que les setrilleres que guanyaren el Delta 1961 no eren encara aquestes que es popularitzaren després, sinó unes de cos cilíndric i un coll llarg que arribava fins a la base de l'embut que substituïa la nansa tradicional. Però el sistema antidegoteig ja s'havia inventat.

Són molts els historiadors i experts en la història del disseny industrial que han fixat l'atenció en les setrilleres de Rafael Marquina, com també algunes exposicions i llurs catàlegs que mostren aquest disseny, avui ja un dels més emblemàtics del segle XX. Recordem, només a tall d'exemple, que van formar part de l'exposició «Disseny industrial a Espanya», presentada al Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofia de Madrid, i després al Museu de les Arts Decoratives de Barcelona i, posteriorment, a Sevilla.

Si haguéssim de publicitar-les en algun mitjà audiovisual, potser podríem dir-ne: «Setrilleres Marquina, setrilleres antidegoteig, les úniques setrilleres que no taquen.» I afegir-hi: «Les millors setrilleres del món!» No és estrany, doncs, que el Museu d'Art Modern de

Nova York, el popular MOMA, el primer museu que dedicà l'atenció al disseny industrial incorporant-lo en les seves col·leccions ja l'any 1934, les vengués a la seva botiga. Perquè, sens dubte, són un dels millors exemples del disseny del segle XX, que ha imposat un nou concepte en la quotidianitat domèstica. Milions de setrillers, autèntiques o copiades, però que no regalimen i, en conseqüència, no taquen. Pel benestar de la vida quotidiana!

Recordem com Ferran Amat va començar a vendre-les a Vinçon a mitjan anys setanta, amb gran èxit, tot i que abans i després s'han fet ben populars també arran del gran nombre de còpies que se n'han arribat a produir. Si per un moment deixem de banda l'efecte negatiu que té sobre l'autor d'un disseny les còpies pirata de tota mena que se n'hagin pogut fer, això alhora és el millor testimoni del seu èxit i de la qualitat del disseny original, malgrat els perjudicis d'ordre legal i econòmic per a l'autor.

Tanmateix, Marquina, al llarg de la seva llarga i prolífica vida tant com a interiorista que com a dissenyador industrial, féu molts altres projectes i productes, alguns dels quals també van gaudir de gran difusió i rellevància al seu moment. És el cas de la cadira de tub, produïda per Mobilform, també del 1961, dissenyada en col·laboració amb Moragas, a partir d'un disseny previ de l'arquitecte del 1954, que significà la introducció d'aquest tipus de moble de tub i contraxapat a la vida domèstica. També fou premiada amb un Delta d'Or 1961.

El mateix any 1961, un any de referència en l'arrencada del disseny català, se celebrà a Barcelona el primer Hogarotel, un saló dedicat al mobiliari i el parament de la llar, hereu dels Salons de la llar moderna dels anys cinquanta, organitzats pel FAD a la Cúpula del Coliseum, i que tanta influència positiva havia de tenir en el desenvolupament de tot tipus de disseny a Barcelona. Novament el FAD, ara amb la col·laboració de la Fira de Barcelona, creava un saló específic d'aquest sector. L'ADIFAD hi participà amb un estand dissenyat per Rafael Marquina i Miguel Milà, en el qual un jurat de personalitats lliurà els Premis Delta 1961.

Així, doncs, podem afirmar que Marquina és un dels pares del disseny català, com ho foren també altres, especialment Antoni de Moragas, per esmentar només algun dels altres noms capdavaners que ja ens han deixat. I si ho diguéssim a la manera de Josep Pla, Marquina és un homenot del disseny dels segles XX-XXI. La seva trajectòria i les seves creacions bé mereixen una monografia que ens permeti, en un termini no gaire llunyà, conèixer amb precisió la seva obra, no sols com a dissenyador industrial —les col·laboracions amb Tous i Fargas per als sanitaris Roca o els envasos de perfums per a la casa Parera, altres atuells de cuina i coberteries, llums..., entre d'altres—, sinó també com a interiorista i autor d'algunes rehabilitacions barcelonines notables com ara la Joieria Roca, un terreny al qual dedicà molts anys. Sense oblidar tampoc la seva desconeguda obra escultòrica.

ANTONI GAUDÍ I MONTSERRAT

FRANCESC XAVIER ALTÉS, ANTON BARAUT I JOSEP GALOBART

En ocasió de la restauració del primer misteri de Glòria del camí del Rosari de Montserrat, iniciat per Antoni Gaudí, el llibre ressegueix la història d'aquest camí, les vicissituds d'aquesta obra d'art i les relacions de Gaudí amb Montserrat. Una excel·lent aportació a la història religiosa i artística del Montserrat dels segles XIX-XX i al paper que hi va tenir Antoni Gaudí.

Publicacions de l'Abadia de Montserrat

Ausiàs Marc, 92-98 int. - 93 245 03 03 - comanda@pamsa.cat - www.pamsa.cat

